

Το Δημοτικό Σχολείο και γενικότερα η εκπαίδευση και ο πολιτισμός της κωμόπολης του Δοξάτου

(Ερευνητική εργασία του Ιωάννη Α. Παπαθεμελή, Σχολικού Συμβούλου)

Περίληψη

Επειδή κάθε σχολείο αποτελεί οργανισμό μέσα στο ευρύτερο οικονομικό, κοινωνικό, πνευματικό και πολιτιστικό πλαίσιο της περιοχής στην οποία εντάσσεται και λειτουργεί, στην παρούσα εργασία δεν ήταν δυνατόν να αποφύγουμε αναφορές σε σημαντικές ιστορικές στιγμές του Δοξάτου.

Στο Δοξάτο λειτουργούσε αλληλοδιδασκτικό σχολείο πριν από το 1869, καθώς και νηπιαγωγείο, τουλάχιστον από το 1878. Επίσης από το 1876 λειτουργεί στο Δοξάτο αρρεναγωγείο και από το 1878 παρθενγωγείο καθώς και νηπιαγωγείο, με δαπάνες της Ελληνικής Ορθόδοξης Κοινότητας. Το 1874 ή και λίγο νωρίτερα τοποθετείται η ίδρυση στο Δοξάτο του συλλόγου «Οι Φίλιπποι», από το 1879 δραστηριοποιείται η «Αρχαιολογική Εταιρεία», ενώ κατά τα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας εμφανίζεται και το σωματείο με επωνυμία «Η Ομόνοια», με καθαρά εκπολιτιστικό σκοπό.

Το μεγαλοπρεπές κτίριο του Δημοτικού Σχολείου, σχεδιάστηκε και κτίστηκε από τον έμπειρο και ταλαντούχο αυστριακό αρχιτέκτονα Konrad von Vilas, στη διετία 1908-1909, με κόστος άνω των 5000 χρυσών λιρών Τουρκίας και το 1910 ήταν έτοιμο για χρήση. Ο Μητροπολίτης Χρυσόστομος θεωρείται εμπνευστής του και το όλο εγχείρημα αποτελεί έμπρακτη απόδειξη της οικονομικής και πνευματικής ανάπτυξης της κωμόπολης.

Δυστυχώς το μεγαλοπρεπές κτίριο ακολούθησε την τύχη του Δοξάτου και κάηκε ολοσχερώς στις 30 Ιουνίου του 1913.

Η ανακατασκευή των εκπαιδευτηρίων Δοξάτου έγινε το διάστημα 1922-1924 με κόστος ένα εκατομμύριο δραχμές.

Κατά την κατοχή του 41-44, το κτίριο χρησιμοποιήθηκε ως αποθήκη, στην οποία αποθηκεύονταν τα σιτηρά, που άρπαζαν οι Βούλγαροι από τους κατοίκους.

Οι μεγάλες ζημιές που υπέστη το σχολείο κατά τη διάρκεια της κατοχής, επιδιορθώθηκαν το 1945, με κόστος δεκαέξι χιλιάδες δραχμές.

Επισκευές γίνονταν στο κτίριο του σχολείου κατά καιρούς, αλλά η σημαντικότερη παρέμβαση ήταν η αναπαλαίωσή του. Οι εργασίες τελείωσαν το Νοέμβριο του 1994 και η συνολική δαπάνη έφτασε τα εκατόν τριάντα επτά εκατομμύρια δραχμές.

Ήδη πριν την κατασκευή του νέου διδακτηρίου, που λειτούργησε το 1910, υπήρχαν στην κωμόπολη πλήρες εξατάξιο αστικό σχολείο αρρένων, πεντατάξιο παρθενγωγείο και νηπιαγωγείο.

Μετά την απελευθέρωση το 1913, τα παραπάνω σχολεία αποτελούν το «Πλήρες Πεντατάξιο Δημοτικό Σχολείο Δοξάτου», το οποίο την ίδια χρονιά διαιρείται σε Τετρατάξιο Δημοτικό Σχολείο Αρρένων και σε Τετρατάξιο Δημοτικό Σχολείο Θηλέων. Το 1929 το Τετρατάξιο Δημοτικό Σχολείο Αρρένων που στο μεταξύ έχει προαχθεί σε εξατάξιο, μετονομάζεται σε 1ο Μικτό Δημοτικό Σχολείο Δοξάτου και το Τετρατάξιο Δημοτικό Σχολείο Θηλέων σε 2ο Μικτό Δημοτικό Σχολείο Δοξάτου. Το 2ο Σχολείο προάγεται σε πεντατάξιο το 1939. Το 1940, ιδρύεται το 3ο 1/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Δοξάτου. Το 1963 το 1ο και 2ο σχολείο συγχωνεύονται και αποτελούν το 11/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Δοξάτου. Το 1/θέσιο

Δημοτικό Σχολείο Δοξάτου συγχωνεύεται με το 11/θέσιο το 1972 και δημιουργείται το 12/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Δοξάτου.

Περισσότεροι από 200 δάσκαλοι εμφανίζονται να έχουν διδάξει στα σχολεία Δημοτικής Εκπαίδευσης του Δοξάτου. Το όνομα του δασκάλου Χριστόδουλου Τσορίδη υπάρχει σε συμβόλαιο της Σχολικής Επιτροπής του 1906, ενώ οι Παπανδρέου Ανδρέας και Ζάχαρης Δημήτριος είναι οι πρώτοι, αμέσως μετά το 1920. Χαρακτηριστικά είναι και τα στοιχεία για την εξαιρετική «ποιότητα» των εκπαιδευτικών, όπως προκύπτουν από τις εκθέσεις των επιθεωρητών της εποχής.

SUMMURY

Since every school constitutes a system within the wide economic, social, spiritual and cultural frame at the area it is placed among and functions, it was impossible to avoid, in this work, any reference to significant historical times of Doxato.

A mutual – teaching school operated in Doxato before 1869, as well as a nursery school at least since 1878. Also, there is a male school in Doxato since 1876 and a female school along with a nursery school since 1878, under the Financing of the Greek Orthodox Community. The Foundation of the Union “ Philippi” in Doxato is temporalized in 1874 or a little earlier, the “ Archaeological Society” gets in action since 1879 where as , during the last years of the Turkish occupancy, the association under the name “ Omonia” (‘the unity’) comes along, with a clearly civilizing target. The majestic building of Primary School was designed and built by experience and talented Austrian architect Konrand von Vilas in the biennium 1908 – 1909 at a cost above 5.000 Turkish pounds and in 1910 it was ready for use. The metropolitan bishop Chrisostomos is considered to be its instigator and the whole operation reveals, in action the economic and spiritual development at the town.

Unfortunately, this gorgeous building followed the fate of Doxato and it was burnt entirely the 30th of June 1913.

The reconstruction of the educational institutes took place in the years 1922 – 1924 and it cost one million drachmas.

During the occupancy of 41-44 the building was used as storage area for cereals, which the Bulgarians grabbed from the inhabitants.

The great damage on the school was made during the Occupation and it was repaired in 1945 at the cost of sixteen thousand drachmas.

Repair works were made on the building from time to time, but most significant intervention was its renovation. The repair works finished in November, 1994 and the total cost run into hundred and thirty seven thousand drachmas.

Even before the construction of the new school, which run in 1910, there where a complete six – class urban male school, a five – class female school and a nursery school, in the town.

After the liberation in 1913 the above referred school consist the “Complete five-class Primary School of Doxato”, which is divided, in the same year, into the Four-class Male Primary School, and Four-class Female Primary School. In 1929 the four-class Male Primary School, which mean while, has been upgraded to six-class school, changes its name into the 1st Mixed Primary School of Doxato and the four-class female Primary School into the 2nd Mixed Primary School of Doxato. The 2nd School comes up to a five–class school in 1939. In 1940, the 3rd 1/seated Primary School of Doxato is founded. In 1963 the 1st and the 2nd school are incorporated and constitute the 11/seated Primary School of Doxato. The 1/seated Primary School of Doxato is united with the 11/seated school in 1972 and, there fore, the 12/seated Primary School of Doxato is established.

More than 200 teachers seem to have taught in the primary schools of Doxato. The name of teacher Christopoulos Tsoridis appears in a contract of the School Committee of 1906, where as Andreas Papadreu and Zaharis Dimitrios are the first, just after the year 1920. The elements of the excellent quality of the teachers are characteristic, as they become evident from the reports at the inspector of the times.

Εισαγωγή

Θεωρούμε ότι κάθε σχολείο αποτελεί οργανισμό μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο του οικονομικού, κοινωνικού και πολιτικού συστήματος της περιοχής στην οποία εντάσσεται και λειτουργεί.

Απαρτίζεται από το κτίριο και τη λοιπή υλικοτεχνική του υποδομή, το μαθητικό πληθυσμό και το εκπαιδευτικό και άλλο προσωπικό που δραστηριοποιείται σ' αυτό, καθώς και το νομικό πλαίσιο λειτουργίας του, συμπεριλαμβανομένου του εκπαιδευτικού προγράμματος, που εφαρμόζεται σ' αυτό.

Οποσδήποτε, η λειτουργία ενός σχολείου επηρεάζεται από τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές συνθήκες της περιοχής που εξυπηρετεί και σχετίζεται με το γενικότερο εκπαιδευτικό παρόν και παρελθόν της.

«...όποιος, αλήθεια, θέλει να μελετήσει το σχολείο μιας εποχής πρέπει πρώτα να γνωρίσει τα γενικά προβλήματα της εποχής αυτής» (Καρσανίδης Ε., 1981)

Ιστορία Δοξάτου

Το Δοξάτο, στα όρια της αρχαίας Πρασιάδας λίμνης, δίπλα στις πηγές του Ιορδάνη των Φιλίππων¹, στο ανατολικό άκρο του λεκανοπέδιου της Δράμας, και σε περίοπτη και πλεονεκτική θέση, φαίνεται ότι θεωρήθηκε από τους προϊστορικούς χρόνους, χώρος κατάλληλος για τη δραστηριοποίηση του ανθρώπου, αν κρίνουμε από τα νεολιθικά ευρήματα της περιοχής.²

Γραπτά μνημεία, που να μαρτυρούν την ύπαρξη οικισμών (vici) ή οικισμού

στην περιοχή έχουμε από τους ρωμαϊκούς χρόνους, μέσα από μαρμάρινες και

¹ Το όνομα αυτό χρησιμοποιείται στο «Ημερολόγιον Δράμας του 1930», από τον Αθανασιάδη Θ., για το «Μπουνάμπασι», που σήμερα αναφέρεται ως Πηγές Δοξάτου, Πηγές Κυργίων, Πηγές Βαθύσπηλου, Πηγές Κεφαλαρίου ή Πηγές Βοϊράνης.

² Το πιο γνωστό εύρημα είναι ένα ειδώλιο της νεώτερης νεολιθικής εποχής, που βρέθηκε στον Προϊστορικό Οικισμό Δοξάτου (Ντοξάτ-Τεπέ).

λατινικές επιγραφές, που βρέθηκαν εντοιχισμένες σε σπίτια, στον παλιό ναό του Αγίου Αθανασίου, σε πλακόστρωτα αλλά και στους γύρω αγρούς. Από τη μελέτη τους προκύπτουν στοιχεία από τις δραστηριότητες και συνήθειες των κατοίκων της περιοχής. Δεν προκύπτει το τότε όνομα της κώμης³, που βρίσκεται υπό την επιρροή των Φιλίππων, αλλά πιστοποιείται η παραγωγή κρασιού, ενώ έχουμε και παραστάσεις του λεγόμενου θράκα ιππέα, που έχει βρεθεί και σε γειτονικούς οικισμούς όπως η Χωριστή, στοιχείο που ενδεχομένως μας προβληματίζει για πολύ παλιότερες ρίζες της αγάπης των Δοξατινών για το άλογο, καθώς και την καταγωγή του τοπικού εθίμου των ιπποδρομιών, απ' ό,τι γίνεται σήμερα παραδεκτό. Ακόμη αποδεικνύεται, μέσα από τις ρωμαϊκές επιγραφές, ότι «η λατινική, αν και επίσημη γλώσσα από τον 1^ο π.Χ. αιώνα, δανείζεται ελληνικές λέξεις για τις ανάγκες της για να υποχωρήσει τελικά μπροστά στην υπεροχή της ελληνικής που επικρατεί τον 3^ο μ.Χ. αιώνα». (Παπανικολάου Α., 1998)

Πολύ αργότερα, μετά το 1600, έχουμε γραπτή αναφορά στο Δοξάτο. Ο Τούρκος περιηγητής Εβλιά Τσελεμπί αναφέρει «Κατά την εκ Καβάλας προς Βορράν πορεία μου, διήλθον εκ του χωρίου Μπόργιανι (Άγιος Αθανάσιος). Και μετά ολίγην ώραν έφτασα εις κωμόπολιν που λέγεται Δοξάτον. Η κωμόπολις αυτή κειμένη εις ωραίαν τοποθεσίαν περιβάλλεται από κήπους και αμπελώνες και περιλαμβάνει τριακοσίας οικίας...». (Εμμανουηλίδης Χ., 1981)

Γύρω στα 1885 στην κωμόπολη του Δοξάτου ζουν 900 ελληνικές οικογένειες έναντι 400 οθωμανικών, (Καρσανίδης Ε., 1998) ενώ η Δράμα αριθμεί, το 1886, 1000 Έλληνες, έναντι 4000 Τούρκων. (Ορφανίδης Κ., 1980)

Περιγραφή του Δοξάτου του 1906 μας δίνει ο Γεώργιος Χατζηκυριάκος, επιθεωρητής των ελληνικών σχολείων και πράκτορας του Μακεδονικού Κομιτάτου: «Βαίνομεν θυμήρεις επί της ωραίας μεταξύ Δράμας και Καβάλας αμαξιτής οδού, διερχόμενοι μετά ώρας οδοιπορίαν, διά την όψην πόλεως, ως εκ των καλών και ευπρεπών αυτής οικιών εχούσης κώμης Δοξάτου, ευημερούσης εκ της καλλιεργείας και εμπορίας του καπνού, εν η θάλλει και προάγεται διά της Ελληνικής Παιδείας, μία των σημαντικότερων Ελληνορθόδοξων Κοινοτήτων» και αλλού «Εκ των κλεινών των Φιλίππων ερειπίων, επί ώραν αμαξοδρομών, παρέρχομαι μικράν οθωμανικήν κώμην (ο σημερινός Άγιος Αθανάσιος) και μετ' αδειάν εισέρχομαι εις το εύφημον Δοξάτον, το οποίον διχοτομεί η αμαξιτή οδός, αποτελούσα και την κεντρικήν αυτού οδόν, επί της οποίας η αγορά, η εκκλησία, το σχολείον. Το Δοξάτον, εις τον εισερχόμενον το

πρώτον, φαίνεται ως πόλις. Το ευρύ και ευθύ της οδού και τι ευπρεπές των οικιών, τοιαύτην όψιν εμφαίνουσιν. ...Επί της οδού η πόλη του περιβάλλοντος εις το μέσον του οποίου ίδρύται η εκκλησία σεμνοπρεπής και διακεκοσμημένη και παρ' αυτή το ογκώδες κωδωνοστάσιον». (Μαργαρίτης Χ., 1980)

Τον Οκτώβριο του 1912, κατά τη διάρκεια του Α΄ Βαλκανικού πολέμου, το Δοξάτο και η ευρύτερη περιοχή της Δράμας περνούν από την τουρκική στη βουλγαρική κατοχή. Την 30^η Ιουνίου του 1913, κατά τη διάρκεια του Β΄ Βαλκανικού πολέμου, οι Βούλγαροι αποχωρώντας από το Δοξάτο, καταστρέφουν ολοσχερώς την κωμόπολη, καίγοντας σχεδόν όλα τα κτίρια και σφάζοντας στην κυριολεξία περισσότερους από 600 κατοίκους. Στις 2 Ιουλίου φτάνουν σχεδόν ταυτόχρονα στο

³ Στο βιβλίο της Σ. Μερτζίδου, «Αι χώραι του παρελθόντος» το Δοξάτο θεωρείται ότι είναι το αρχαίο Δοκάλον. (Από Νικολαΐδη Α., Κόσμημα Λαμπρό, Χρονικά Δράμας, Νομαρχία Δράμας, Δράμα 1980)

Δοξάτο δυνάμεις του 21^{ου} συντάγματος από τις Σέρρες και του 2^{ου} συντάγματος ευζώνων από την Καβάλα, ενώ οι Βούλγαροι έχουν διαφύγει σιδηροδρομικώς για Ξάνθη. (Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΔ, 1977)

Πριν προλάβουν να επουλωθούν οι πληγές έρχεται η δεύτερη βουλγαρική κατοχή, από τον Αύγουστο του 1916, μέχρι το Σεπτέμβριο του 1918, κατά την περίοδο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Το Δοξάτο πληρώνει βαρύ τίμημα σε ανθρώπινες ζωές, μέσα από την πείνα τις αρρώστιες και κυρίως την ομηρία, ακολουθώντας τη μοίρα και άλλων γειτονικών ελληνικών κοινοτήτων, όπως της Χωριστής. (Πασχαλίδης Δ., 1998).

Μετά το 1920 η ζωή αρχίζει να επανέρχεται στην κωμόπολη. Ο ντόπιος πληθυσμός μπολιάζεται με τον προσφυγικό ελληνικό πληθυσμό από τη Θράκη τη Μικρά Ασία και τον Πόντο. Το 1923 εγκρίνεται νέο σχέδιο ρυμοτομίας και το Δοξάτο χτίζεται από την αρχή. Η οικονομική ανάκαμψη συντελεί ώστε να έχουμε, κατά τη δεκαετία του '20, νέες κατασκευές «...σύμφωνα με τις μορφολογικές και τυπολογικές αντιλήψεις της εποχής. Η έντονη διακοσμητική διάθεση, συνδυασμένη με την επιλεκτική νοοτροπία, έδωσε μια σειρά από παραδείγματα εκλεκτικιστικής αρχιτεκτονικής». (Καμπούρη Ε., 1994) Τα περισσότερα αρχοντικά, που κοσμούν και σήμερα το Δοξάτο, ανήκουν σ' αυτή την εποχή. Η πρόοδος και η οικονομική ευμάρεια συνεχίζονται και κατά την επόμενη δεκαετία, με μικρότερη όμως ένταση, λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. (Κραχ του 1929)

Ο εφιάλτης όμως επανέρχεται τον Απρίλιο του 1941 με την κατάληψη της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης από τους Βουλγάρους, με το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

«Κύριος και άμεσος στόχος της Βουλγαρικής πολιτικής στην κατεχόμενη περιοχή ήταν η πλήρης ενσωμάτωσή της στο βουλγαρικό κράτος, διοικητικά, εκκλησιαστικά, εκπαιδευτικά, πληθυσμιακά, οικονομικά». (Κοτζαγεώργη Ξ., Καζαμιάς Γ., 1998)

Για να επιτύχουν οι Βούλγαροι το στόχο τους επιδόθηκαν μεταξύ άλλων στην οικονομική και φυσική εξόντωση των Ελλήνων. Στο ανεπτυγμένο οικονομικά και πολιτιστικά Δοξάτο οι προσπάθειές τους ήταν εντονότερες, προκειμένου να έχουν αποτελέσματα. Το πρόωρο και ανέλπιδο κίνημα στη Δράμας, που ξεκίνησε τη νύχτα της 28^{ης} Σεπτεμβρίου του 1941 στο Δοξάτο, έδωσε το πρόσχημα για τη δεύτερη σφαγή των Δοξατινών. Την επομένη περισσότεροι από 200 αθώοι άντρες του Δοξάτου, με μέσο όρο ηλικίας 29 έτη, ο ανθός δηλαδή της Δοξατινής νεολαίας, εκτελούνται από τους Βουλγάρους σε αντίποινα και βαρύ πένθος σκεπάζει την κωμόπολη. Η κωμόπολη ήταν στο στόχαστρο του βουλγαρικού ρεβανσισμού από το δεύτερο βαλκανικό πόλεμο....Το Σεπτέμβρη του 1941 το Δοξάτο έμεινε στη μνήμη των ανθρώπων ως η αφετηρία της έναρξης των σφαγών. (Πασχαλίδης Δ., 2003). Η πείνα, οι αρρώστιες, και οι ταλαιπωρίες εξόντωσαν τελικά ακόμη περισσότερους κατά τη διάρκεια της κατοχής.

Στα τέλη του 1944, με το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι Βούλγαροι εγκαταλείπουν το Δοξάτο, αφήνοντας πίσω τους μια ερημωμένη περιοχή, αποψιλωμένη από την νεολαία της. Χρειάστηκαν δεκαετίες για να μπορέσει να ανακάμψει η περιοχή οικονομικά και να επουλωθούν οι πληγές.

Η πολιτεία τιμώντας τις θυσίες της κωμόπολης, την ονομάζει Δήμο. Επιπλέον το 1945, με Β.Δ. απονέμεται στο Δοξάτο ο Σταυρός Α΄ Τάξεως, το 1985 το Χρυσό Μετάλλιο της Ακαδημίας Αθηνών και το 1998 χαρακτηρίζεται ως Μαρτυρική Πόλη.

Δουλεύοντας σκληρά οι Δοξατινοί ξαναχτίζουν σιγά σιγά το Δοξάτο. Όμως έρχονται και δύσκολες εποχές για την καλλιέργεια του καπνού, που αποτελεί την κύρια πηγή πλούτου για τους κατοίκους. Πολλοί Δοξατινοί αναγκάζονται να μεταναστεύσουν και να εργαστούν ως εργάτες στη Γερμανία.

Στα ειρηνικά χρόνια που ακολουθούν το Δοξάτο ακολουθεί την οικονομική ανάπτυξη της χώρας και σήμερα είναι μια σημαντική κωμόπολη στο Νομό Δράμας. Σήμερα θυμίζει περισσότερο μια σύγχρονη αστική περιοχή, παρά αγροτική κωμόπολη, αφού το αγροτικό επάγγελμα περιορίστηκε σε λίγους καλλιεργητές και οι περισσότεροι ασχολούνται με άλλα επαγγέλματα, ενώ υπάρχει και ένας σημαντικός αριθμός συνταξιούχων.

Η όψη της κωμόπολης έχει αλλάξει ριζικά, μετά τις αναπαλαιώσεις όλων σχεδόν των αρχοντικών της δεκαετίας του '20 και του '30, το χτίσιμο νέων κτιρίων, τη βελτίωση του οδικού δικτύου, την αναπαλαίωση του κτιρίου του Δημοτικού Σχολείου και το χτίσιμο νέας μεγαλόπρεπης εκκλησίας, δίπλα στην παλαιότερη, που και αυτή επισκευάστηκε εσωτερικά και εξωτερικά.

Εκπαιδευτική και πολιτιστική δραστηριότητα στο Δοξάτο μέχρι το 1913

« Στο Νομό Δράμας παρατηρούμε μια έντονη εκπαιδευτική κίνηση κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα και προπάντων στην πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα ως την απελευθέρωση (1913), με την άφιξη του αείμνηστου Εθνομάρτυρα Μητροπολίτη Δράμας-Σμύρνης Χρυσοστόμου.» (Καρσανίδης Ε., 1981)

Στο Δοξάτο λειτουργούσε αλληλοδιδασκτικό σχολείο πριν από το 1869, καθώς και νηπιαγωγείο, τουλάχιστον από το 1878, σύμφωνα με στοιχεία του τότε υποπροξενείου Καβάλας. (Καρσανίδης Ε., 1998)

Το 1876 λειτουργεί στο Δοξάτο αρρεναγωγείο και από το 1878 παρθεναγωγείο καθώς και νηπιαγωγείο, με δαπάνες της Ελληνικής Ορθόδοξης Κοινότητας. Το 1874 ή και λίγο νωρίτερα τοποθετείται η ίδρυση στο Δοξάτο του συλλόγου «Οι Φίλιπποι», (Σακελάριος Μ., 1992), που συνεχίζει μέχρι σήμερα τη δράση της, ως φιλοπροοδευτικός και γυμναστικός σύλλογος. Η αδελφότητα οργάνωσε ένα σπουδαίο αναγνωστήριο, το μοναδικό ίσως στην ευρύτερη περιοχή της Δράμας, στο οποίο σύχναζαν όλοι σχεδόν οι νέοι της εποχής. Στεγαζόταν σε τριώροφο μεγαλοπρεπές κτίριο δίπλα από το ιερό του Αγίου Αθανασίου. Στον ίδιο χώρο στεγαζόταν η

φιλαρμονική και η μαντολινάτα που άφησαν εποχή.

Ο Γεώργιος Χατζηκυριάκος, στην περιγραφή του Δοξάτου του 1906, που αναφέραμε προηγουμένως, αναφέρει: «Εν τω περιβόλω του Ναού και επί της οδού, το Σχολείον των αρρένων, πλήρες εξατάξιον αστικών σχολείον. Περαιτέρω, όπισθεν της εκκλησίας, επί

εγκαρσίας οδού, πεντατάξιον Παρθεναγωγείον μετά Νηπιαγωγείου». Τα κτίρια αυτά κατεδαφίστηκαν από τους Βουλγάρους το 1943. (Μαργαρίτης Χ., 1980)

Από το 1879 δραστηριοποιείται και η «Αρχαιολογική Εταιρεία» με σκοπό τη περισυλλογή λαογραφικών αρχαιολογικών και γλωσσικών μνημείων.

(Καρσανίδης Ε., 1981)

Κατά τα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας εμφανίζεται και το σωματείο με επωνυμία «Η Ομόνοια», με καθαρά εκπολιτιστικό σκοπό. (Πασχαλίδης Β., 1980)

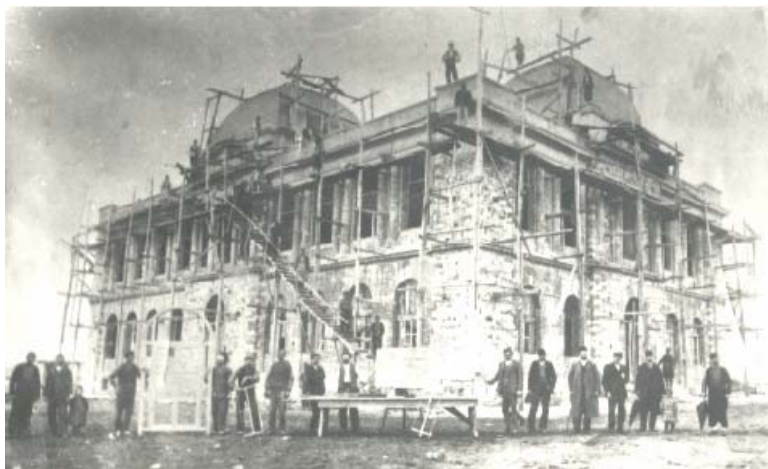
Το επίσημο ελληνικό κράτος άμεσα μέσω του υποπροξενίου Καβάλας και έμμεσα μέσω φιλεκπαιδευτικών συλλόγων της Αθήνας, όπως ο «Σύλλογος προς διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων», ενισχύουν την εκπαίδευση της περιοχής της Δράμας. Στα αρχεία του υποπροξενίου Καβάλας βρίσκουμε σχετική αναφορά με αίτημα των εφόρων Δράμας Δοξάτου, Πραβίου κ.ά., προς το Υπουργείο Εξωτερικών για βοήθεια. Την αναφορά υπογράφουν μεταξύ άλλων οι πρόκριτοι Δράμας και Δοξάτου Ανδρέας Τζήμου και Κωστής Δημητρίου. Κατά τη δεκαετία του 1890 αρωγός των σχολείων και των εκκλησιών του καζά της Δράμας εμφανίζεται και η «Επιτροπή προς ενίσχυσιν της ελληνικής εκκλησίας και παιδείας», που δραστηριοποιείται στην Αθήνα. (Καρσανίδης Ε., 1998)

Βουλγάρικο σχολείο δε λειτούργησε ποτέ στο Δοξάτο, ούτε την εποχή του Μακεδονικού Αγώνα, γιατί ποτέ δεν κατόρθωσαν να εγκατασταθούν στην κωμόπολη βουλγάρικες οικογένειες, λόγω του συμπαγούς ελληνικού στοιχείου και της δράσης των μακεδονομάχων της περιοχής.

Ιστορικό ανέγερσης και συντήρησης του κτιρίου του Δημοτικού Σχολείου

Καθώς το Δοξάτο αναπτύσσονταν οικονομικά και πνευματικά, η Δημογεροντία θεώρησε ότι χρειαζόνταν αλλά και άξιζε στην κόμη ένα μεγαλύτερο και μεγαλοπρεπές κτίριο για τη στέγαση των σχολείων του. Κλήθηκε λοιπόν το δεξί χέρι του Μητροπολίτη Χρυσοστόμου, ο Αρχιδιάκονος Θεμιστοκλής Χατζησταύρου, μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρυσόστομος, για να ληφθούν οι σχετικές αποφάσεις. (Μαργαρίτης Χ., 1980) Όπως ο ίδιος αφηγείται, τις σχετικές διαδικασίες ανέλαβε η οργάνωση «Ιερά Πηγή», της οποίας φανερός αρχηγός ήταν ο Μητροπολίτης. (Ατακτίδου Μαρία, 1980)

Αποφασίστηκε τα απαιτούμενα χρήματα να συγκεντρωθούν με ειδική φορολογία στον καπνό, κάτι που προκάλεσε την αντίδραση των τούρκων, που θεώρησαν ότι φορολογία επιβάλλεται μόνο με σουλτανικό διάταγμα. Τελικά αποδείχτηκε ότι ο Μητροπολίτης είχε το δικαίωμα επιβολής φορολογίας των χριστιανών «...προς συντέλεσιν έργων Θρησκευτικών, Εκπαιδευτικών και Φιλανθρωπικών» σύμφωνα με τις διατάξεις σχετικού φερμανίου. Εκτός της φορολογίας φαίνεται ότι η κοινότητα πήρε και κάποιο δάνειο από το υποκατάστημα της Τράπεζας Αθηνών της Καβάλας. (Μαργαρίτης Χ., 1980)

Για το τελικό κόστος της κατασκευής του διδακτηρίου δίστανται. Το ποσό των 12.000 χρυσών λιρών τουρκίας, που αναφέρεται από κάποιους ερευνητές, θεωρούμε ότι είναι εξωπραγματικό για την εποχή, ακόμη και αν συνυπολογίσουμε την αξία του οικοπέδου. Θεωρούμε ότι ισχύει το

ποσό που αναφέρει η υπάλληλος της ελληνικής κυβέρνησης Μαρία Χατζηκαλού, που επισκέφτηκε το Δοξάτο. Στο βιβλίο της «Εντυπώσεις εκ της Ιεράς Μακεδονίας και Θράκης», που εκδόθηκε στην Αθήνα το 1909, μεταξύ άλλων γράφει για τα εκπαιδευτήρια Δοξάτου: «... Τα εκπαιδευτήρια είναι νεόδμητα, εδαπανήθηκαν άνω

των 5.000 λιρών προς ανέγερσιν, υπό την αυστηράν επίβλεψιν των ιθυνόντων, τα πράγματα της Κοινότητος» (Μαργαρίτης Χ., 1980)

Το οικόπεδο, σύμφωνα με προφορική μαρτυρία, φέρεται ότι ήταν δωρεά, του πλούσιου Δοξατινού μεγαλοκτηματία της εποχής Ξανθόπουλου Παναγιώτη, του οποίου τα ίχνη χάθηκαν στη σφαγή του 1913, μαζί με την περιουσία του.⁴

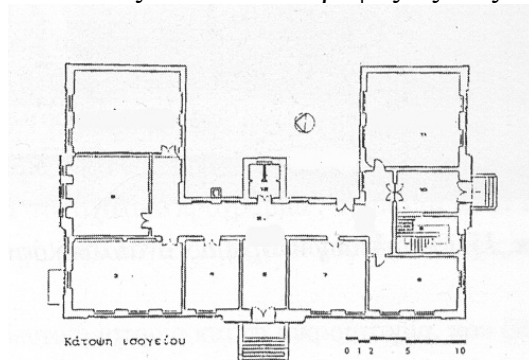
Το κτίριο κτίστηκε στη διετία 1908-1909 και το 1910 ήταν έτοιμο για χρήση.

Konrad von Vilas

Σχεδιάστηκε και κτίστηκε από τον έμπειρο και ταλαντούχο αυστριακό αρχιτέκτονα Konrad von Vilas, που την εποχή αυτή διέμενε στη Δράμα και έχει κατασκευάσει σημαντικά κτίρια, μεταξύ των οποίων η εκκλησία και το αναγνωστήριο της Χωριστής, το Ορφανοτροφείο Αρρένων Δράμας και τότε Δημόσια Οθωμανική Σχολή (Idadie), τη μεγάλη καπναποθήκη της Αυστροελληνικής στις πηγές της Αγία Βαρβάρας στη Δράμα, καθώς και το κτίριο των γραφείων της εταιρείας Seidel «Παλατάκι», στο ύψωμα της μιας μεριάς του λιμανιού των Λιμεναριών Θάσου. Το συνολικό του έργο ήταν τόσο σημαντικό και πρωτοπόρο, που μπορούμε να μιλάμε για αρχιτεκτονικό στυλ Konrad von Vilas.

Στο κτίριο των εκπαιδευτηρίων Δοξάτου «...ο αρχιτέκτονας κάνει χρήση κίωνων για να διαμορφώσει τις όψεις του κτιρίου στο 2^ο όροφο. Το κεντρικό τμήμα προβάλλει ελαφρά προς τα έξω και στέφεται με ημικυκλικό αέτωμα. Με τον τρόπο αυτό τονίζεται ο κατακόρυφος άξονας συμμετρίας, βάσει του οποίου οργανώνονται οι

όψεις. Αξιόλογο στοιχείο της ογκοπλασίας του κτιρίου είναι η επιστέγασή του, μέσω τριών ανεξάρτητων μεταξύ τους χώρων (υπερώα)⁵ που καλύπτονταν με σκαφοειδή φοιλιωτή στέγη». (Τρακοσοπούλου – Τζήμου Κ., 1998)

Το κτίριο στην αρχική του μορφή περιλαμβάνει ημιυπόγειο, που χρησιμοποιείται αρχικά ως αποθήκη, δύο ορόφους με δεκατρείς αίθουσες, δύο γραφεία και δύο βοηθητικούς χώρους. Καλύπτει έκταση 1024 τ.μ., σε δύο

ορόφους και σε οικόπεδο 5893 τ.μ. Η κάτοψή του έχει σχήμα Ε, κάτι που σε συνδυασμό με τα γαλανόλευκα χρώματα που ήταν ντυμένο αρχικά, δημιούργησε, όχι

⁴ Προφορική μαρτυρία της δισέγγονης του Ξανθόπουλου, Χατζοπούλου Καλλιόπης, εκπαιδευτικού, που την άκουσε από τη γιαγιά της και κόρη του.

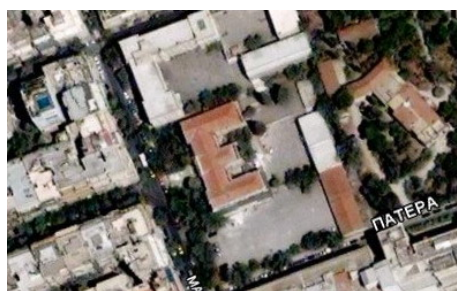
⁵ Τα υπερώα (τουμπέδες) δεν υπάρχουν σήμερα, σχετική αναφορά παρακάτω.

άδικα, την εντύπωση ότι αποτελούσε συμβολισμό της λέξης Ελλάδα ή Ελευθερία, κατ' αναλογία με τις κατόψεις σχήματος Π, άλλων σύγχρονών του εκπαιδευτηρίων, που θεωρήθηκαν από πολλούς ως συμβολισμός των λέξεων Πατρίς ή Παύλος (Μελάς). Αν και η κάτοψη σχήματος Π είναι πολύ συνηθισμένη την εποχή αυτή και αποτελεί στοιχείο της αρχιτεκτονικής τουρκικών και ελληνικών κτιρίων και συνεπώς φαίνεται ότι δεν υποκρύπτεται κάποια μορφή συμβολισμού, η κάτοψη σχήματος Ε συναντάται σπανιότερα. Είναι ενδεχόμενο η μεσαία προεξοχή της κάτοψης να αποτέλεσε αναγκαίο στοιχείο του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, για τη δημιουργία κλιμακοστασίου, ώστε να προκύψει ανεξάρτητη είσοδος στις κατοικίες των δασκάλων, που βρίσκονταν στα υπερώα (τουμπέδες), στο τελευταίο επίπεδο του κτιρίου.⁶ Τυπικό δείγμα εκπαιδευτηρίου με κάτοψη Ε είναι και το Μαράσλειο Διδασκαλείο της Αθήνας που κατασκευάστηκε την ίδια περίπου εποχή (1905), στο ελεύθερο ελληνικό κράτος.

Το αντίστοιχο διδακτήριο της Δράμας που τελείωσε το 1908 κόστισε 3000

Δημ. Σχολείο Δοξάτου (φωτο Α.Κουρσιούμης)

Μαράσλειο Διδασκαλείο (φωτο google earth)

χρυσές λίρες Τουρκίας. Η μελέτη και τα σχέδια ανεργέρσεως έγιναν με την επίβλεψη του Έλληνα μηχανικού από την Αθήνα Γ. Χατζημιχαήλ.⁷

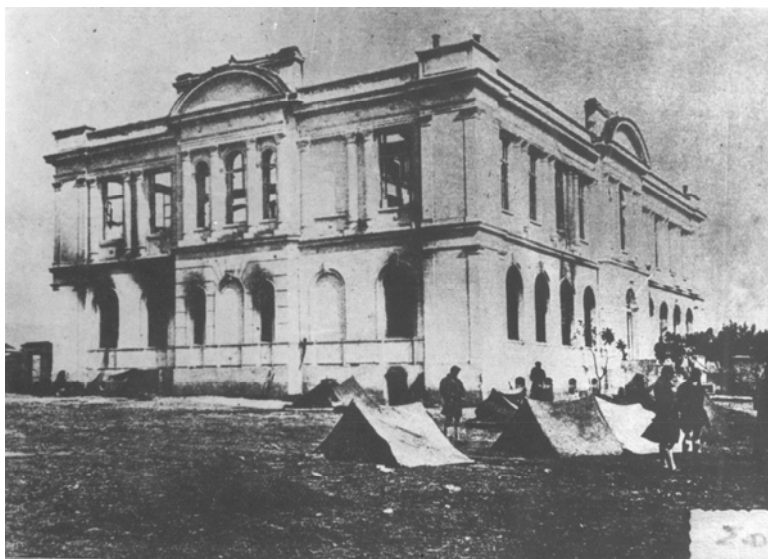
Τα εγκαίνια του νέου κτιρίου των διδακτηρίων του Δοξάτου έγιναν με κάθε επισημότητα το Σεπτέμβριο του 1910. Στον πρώτο όροφο λειτουργούσε το Παρθεναγωγείο και στο δεύτερο το Αρρεναγωγείο.

Αναπαράσταση του Δημοτικού Σχολείου, όπως ήταν το Σεπτέμβριο του 1910
(από το Στράτο Κυριαζίδη)

⁶ Σήμερα δεν υπάρχει τέτοιο κλιμακοστάσιο ούτε και ίχνη ύπαρξής του. Οι σχετικοί χώροι στους δύο ορόφους χρησιμοποιούνται ως τουαλέτες προσωπικού.

⁷ Σύμφωνα με το βιβλίο ιστορικού του σχολείου, που φυλάσσεται στο αρχείο του.

Δυστυχώς το μεγαλοπρεπές κτίριο ακολούθησε την τύχη του Δοξάτου και κήκε ολοσχερώς στις 30 Ιουνίου του 1913.

Η ανακατασκευή των εκπαιδευτηρίων Δοξάτου έγινε το διάστημα 1922-1924, υπό την επίβλεψη των νομομηχανικών της Δράμας Θεοδωρόπουλου και Κομνιανού. «Κατά τη φάση εκείνη δεν επαναλήφθηκε η

τελευταία στάθμη με την υπερυψωμένη σκαφοειδή στέγη (mansarde), στην οποία περιλαμβάνονταν τρεις ανεξάρτητοι χώροι, συνδεδεμένοι στη ζώνη που αντιστοιχούσε στο διάδρομο της τυπικής κάτοψης. Έτσι, αφαιρέθηκε από το συνολικό συνθετικό έργο το πιο χαρακτηριστικό στοιχείο του εκλεκτισμού». (Καμπούρη Ε., 1994) Το κόστος της ανακατασκευής έφθασε το ένα εκατομύριο δραχμές. (Παπάζογλου Χ., 2003)

Κατά την κατοχή του 41-44, με τον εποικισμό και τον εκβουλαρισμό, που επιχείρησαν οι βουλγαρικές αρχές, τα ελληνικά σχολεία έκλεισαν και αντικαταστάθηκαν με βουλγαρικά. Μόνο παιδιά Βουλγάρων υπηκόων και βουλγαρόφωνοι πρώην Έλληνες υπήκοοι, οι οποίοι δήλωναν βουλγαρική ταυτότητα επιτρεπόταν να παρακολουθούν τα βουλγαρικά σχολεία. (Ξανθίπη Κοτζαγεώργη-Ζυμάρη, 2002).

Το βουλγαρικό σχολείο, που λειτούργησε στο κτίριο του Δημοτικού Σχολείου Δοξάτου, μετά τα γεγονότα του Σεπτεμβρίου του '41 και την εκτέλεση αθώων Δοξατινών, όπως προαναφέραμε, έκλεισε, σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες

Δοξατινών, σχολικής ηλικίας την εποχή εκείνη. Στη συνέχεια το κτίριο χρησιμοποιήθηκε ως αποθήκη, στην οποία αποθηκεύονταν τα σιτηρά, που άρπαζαν οι Βούλγαροι από τους κατοίκους. Ο κάτω όροφος ήταν γεμάτος σιτηρά, όταν οι Βούλγαροι έκλεισαν στο σχολείο τα γυναικόπαιδα, κατά τη διάρκεια των εκτελέσεων, το Σεπτέμβρη του 1941.

Οι ζημιές που υπέστη το σχολείο κατά τη διάρκεια της κατοχής, επιδιορθώθηκαν το 1945, από τον εργολάβο Αναστάσιο Ιωσηφίδη, με κόστος δεκαέξι χιλιάδες δραχμές.

Βελτιώσεις και προσθήκες γίνονταν στο κτίριο του σχολείου κατά καιρούς, αλλά η σημαντικότερη παρέμβαση ήταν η αναπαλαίωσή του. Η σχετική απόφαση της Νομαρχίας λήφθηκε το Σεπτέμβριο του 1991, με προϋπολογισμό ογδόντα τρία

εκατομμύρια και χρηματοδότηση από πιστώσεις του ΣΑΝΤ 9129/2. Το έργο ανατέθηκε με διαγωνισμό στην κοινοπραξία Τσαρτιλίδη Ν. και Ζαφειρόπουλου Π., με επιβλέποντες τους μηχανικούς Κιπριτσή Δ. και Κυριαζίδη Δ. Οι εργασίες τελείωσαν το

Νοέμβριο του 1994 ενώ η οριστική παραλαβή του έργου έγινε τον Ιανουάριο του 1996. Η συνολική δαπάνη έφτασε τα εκατόν τριάντα επτά εκατομμύρια δραχμές.⁸ Συγκριτικά, μπορούμε να αναφέρουμε ότι η αναπαλαίωση των Εκπαιδευτηρίων Δράμας, που έγινε στο διάστημα 1989-1991, με τους ίδιους εργολάβους και επιβλέποντες, στείχισε ογδόντα εκατομμύρια δραχμές.⁹

Το πλαίσιο λειτουργίας των εκπαιδευτηρίων Δοξάτου μετά το 1913

Όπως ήδη προαναφέραμε, η εκπαίδευση στα ελληνικά εκπαιδευτήρια του Δοξάτου ξεκίνησε από τα νερθηκοσχολεία ή γραμματοδιδασκαλία, προχώρησε στα κοινά σχολεία και κατάληξε στα αστικά σχολεία. Ήδη πριν την κατασκευή του νέου διδακτηρίου, που λειτούργησε το 1910, υπήρχαν στην κωμόπολη πλήρες εξατάξιο αστικό σχολείο αρρένων, πεντατάξιο παρθεναγωγείο και νηπιαγωγείο. Τα σχολεία αυτά βρισκόταν στη δικαιοδοσία και υπό την επίβλεψη του μητροπολίτη Δράμας.

Μετά την απελευθέρωση το 1913, με την πράξη 12/1915 πράξη του Εποπτικού Συμβουλίου της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Δράμας, τα παραπάνω σχολεία αποτελούν το «Πλήρες Πεντατάξιο Δημοτικό Σχολείο Δοξάτου», το οποίο την ίδια χρονιά διαιρείται σε Τετρατάξιο Δημοτικό Σχολείο Αρρένων και σε Τετρατάξιο Δημοτικό Σχολείο Θηλέων. Τα σχολεία υπάγονται στην Εκπαιδευτική Περιφέρεια Δράμας.

Στο διάστημα 1916-18 αναστέλλεται η λειτουργία τους λόγω της Βουλγαρικής κατοχής.

Το 1929 το Τετρατάξιο Δημοτικό Σχολείο Αρρένων, που στο μεταξύ έχει προαχθεί σε εξατάξιο, μετονομάζεται σε 1^ο Μικτό Δημοτικό Σχολείο Δοξάτου, και το Τετρατάξιο Δημοτικό Σχολείο Θηλέων σε 2^ο Μικτό Δημοτικό Σχολείο Δοξάτου (ΠΔ της 7-1-1929). Το 2^ο Σχολείο προάγεται σε πεντατάξιο το 1939. Τα παραπάνω σχολεία υπάγονται στην Α' Εκπαιδευτική Περιφέρεια Δημοτικής Εκπαίδευσης Δράμας (ΒΔ 10-12-1936), στην οποία ανήκουν μέχρι σήμερα, σύμφωνα με το διαχωρισμό των περιφερειών ευθύνης των Σχολικών Συμβούλων.

⁸ Οι πληροφορίες προέρχονται από τις αποφάσεις της Νομαρχίας Δράμας, τις εκθέσεις και τα πρωτόκολλα προσωρινής και οριστικής παραλαβής του έργου, του φακέλου αναπαλαίωσης του κτιρίου.

⁹ Σύμφωνα με το βιβλίο ιστορικού του σχολείου, ό.π.

Το 1940, με ΒΔ της 26-10-1940, ιδρύεται το 3^ο 1/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Δοξάτου, με σκοπό να εξυπηρετήσει τους μαθητές του συνοικισμού της Χειμάρδας. Λόγω έλλειψης διδακτηρίου συστεγάζεται με το 1^ο και 2^ο σχολείο. Αποκτά δικό του διδακτήριο το 1950, στο νοτιοανατολικό άκρο της κωμόπολης, εκεί όπου σήμερα στεγάζεται το 2^ο νηπιαγωγείο.

Τα σχολεία αναστέλλουν τη λειτουργία τους από το 1941 μέχρι το 1944, λόγω της Βουλγαρικής κατοχής.

Με το ΒΔ 309/1963 το 1^ο και 2^ο σχολείο συγχωνεύονται και αποτελούν το 11/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Δοξάτου. Το 1/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Δοξάτου συγχωνεύεται με το 11/θέσιο με την ΥΑ 7003/1972 και δημιουργείται το 12/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Δοξάτου. Το σχολείο αυτό υπόκειται σε υποβιβασμούς και προαγωγές όσον αφορά την οργανικότητά του ως εξής: 10/θέσιο το 1972, 11/θέσιο το 1974, 9/θέσιο το 1975, 12/θέσιο το 1976, 13/θέσιο το 1977, 12/θέσιο το 1983, 10/θέσιο το 1987. Σήμερα λειτουργεί ως 11/θέσιο, και επιπλέον έχει οργανικές θέσεις εκπαιδευτικού Φ. Αγωγής και Αγγλικών, Ειδικής Τάξης (σήμερα σε αναστολή) και είναι Ολοήμερο Σχολείο (με προσωρινή αναστολή του απογευματινού προγράμματος).

Στοιχεία που αφορούν το μαθητικό πληθυσμό

Κατά το σχολικό έτος 1878-79 φοιτούσαν στο Αρρεναγωγείο και Παρθεναγωγείο του Δοξάτου 250 μαθητές και μαθήτριες, καθώς επίσης και 127 νήπια στο νηπιαγωγείο, με εννέα δασκάλους συνολικά. (Μαργαρίτης Χ., 1980)

Στατιστικός εκπαιδευτικός πίνακας του 1885, από την αλληλογραφία του υποπροξενίου Καβάλας δίνει τα παρακάτω στοιχεία για το μαθητικό πληθυσμό στο Δοξάτο και την ευρύτερη περιοχή της Δράμας: Δράμα 210 μαθητές, Δοξάτο 160, Τσατάλτζα (Χωριστή) 150, Προσοτσάνη 130, Αδριανή 30 κ.ά. (Καρσανίδης Ε., 1998)

Πριν την καταστροφή του 1913 στο εξατάξιο αρρεναγωγείο διδάσκονταν 160 μαθητές από 5 δασκάλους και στο πεντατάξιο παρθεναγωγείο και στο νηπιαγωγείο 90 μαθήτριες και 127 νήπια από 4 δασκάλες. (Καρσανίδης Ε., 1981)

Κατά τη δεκαετία 1890-1900 βρίσκουμε στο Ανώτερο Κεντρικό Παρθεναγωγείο Θεσσαλονίκης, στο Αστικό και Γυμνασιακό τμήμα 10 μαθήτριες από την περιοχή της Δράμας εκ των οποίων 8 από τη Δράμα και δύο από το Δοξάτο. (Λουκία Δώδου κόρη δασκάλου, έτος εγγραφής 1911 και Σοφία Αδαμαντίδου κόρη γιατρού, 1914).

Στο Ελληνογαλλικό Εμπορικό και Πρακτικό Λύκειο Στέφανου Νούκα, της Θεσσαλονίκης και κατά το διάστημα 1900-1910 βρίσκουμε 20 μαθητές από την περιοχή της Δράμας, εκ των οποίων 12 από τη Δράμα, ένα από την Αλιστράτη 7 από το Δοξάτο (Κων/ντίνος Τζίμας, γιος έμπορου, έτος εγγραφής 1905-06, Λεωνίδα Παπαϊωάννου, καπνέμπορου, 1906-07, Ιωάννης Παπανικολάου, έμπορου, 1906-07, Βασίλειος Παπαϊωάννου, έμπορου, 1906-7, Φιλοκτήμων Τζήμου, έμπορου, 1906-07, Θωμάς Βογιατζής, έμπορου, 1911-12, Ιωάννης Βογιατζής, γεωργού, 1912-13)

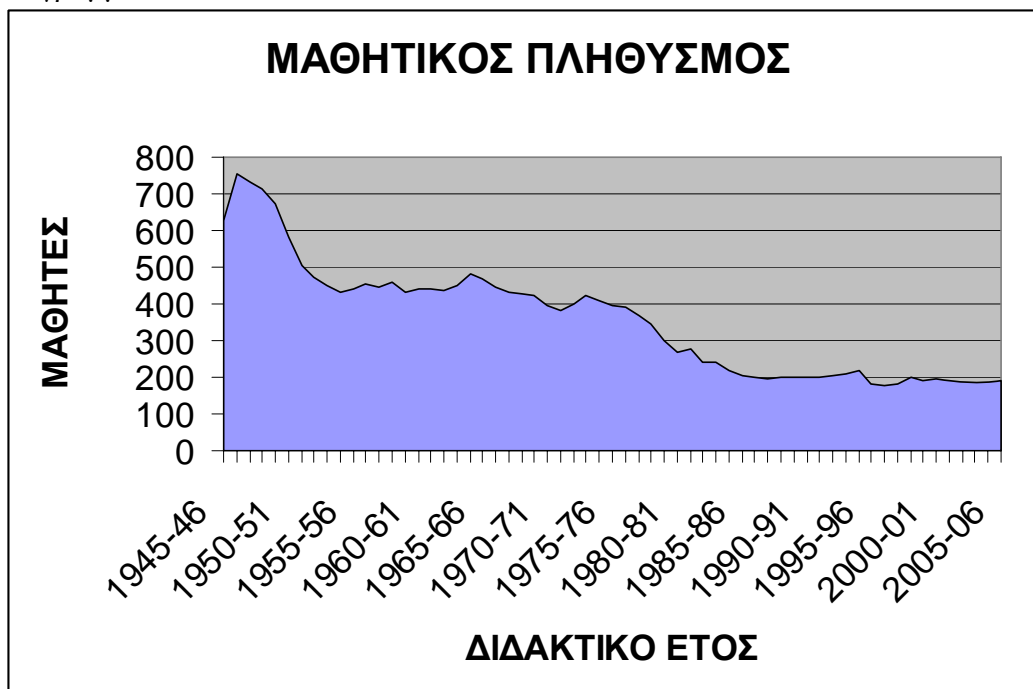
Στο Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης που είναι επίσημα αναγνωρισμένο από το Πανεπιστήμιο Αθηνών φοιτούν μαθητές από τη Δράμα, τη Τσατάλτζα, το Δοξάτο και την Πλεύνα. Οι μαθητές αυτοί, μετά την πιθανή συνέχιση των σπουδών τους στο Πανεπιστήμιο, θα αποτελέσουν οπωσδήποτε την πρωτοπορεία επιστημονικού κόσμου της Δράμας. (Σιδηρούλα Ζιόγου-Καραστεργίου, 2002).

Αναλυτικά στοιχεία για τον μαθητικό πληθυσμό της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης του Δοξάτου έχουμε από το 1945 και μετά, δεδομένου ότι όλα τα αρχεία της κωμόπολης και του σχολείου καταστράφηκαν κατά τη διάρκεια της τελευταίας βουλγαρικής κατοχής.

ΜΑΘΗΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠ/ΣΗΣ					
ΔΟΞΑΤΟΥ 1945-2006					
(από τα μαθητολόγια του σχολείου των αντίστοιχων ετών)					
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ	Α΄ ΔΗΜ. ΣΧΟΛΕΙΟ ΔΟΞΑΤΟΥ	Β΄ ΔΗΜ. ΣΧΟΛΕΙΟ ΔΟΞΑΤΟΥ	Γ΄ ΔΗΜ. ΣΧΟΛΕΙΟ ΔΟΞΑΤΟΥ	ΔΗΜ. ΣΧΟΛΕΙΟ ΔΟΞΑΤΟΥ	ΣΥΝΟΛΟ
1945-46	345	239	43	-	627
1946-47	396	299	61	-	756
1947-48	394	276	61	-	731
1948-49	365	296	51	-	712
1949-50	341	276	55	-	672
1950-51	296	236	51	-	583
1951-52	248	213	44	-	505
1952-53	246	186	42	-	474
1953-54	239	174	38	-	451
1954-55	229	169	33	-	431
1955-56	240	170	33	-	443
1956-57	249	174	31	-	454
1957-58	240	168	36	-	444
1958-59	248	178	33	-	459
1959-60	225	169	38	-	432
1960-61	221	173	45	-	439
1961-62	223	174	44	-	441
1962-63	225	172	41	-	438
1963-64	-	-	40	411	451
1964-65	-	-	38	444	482
1965-66	-	-	32	436	468
1966-67	-	-	30	417	447
1967-68	-	-	23	410	433
1968-69	-	-	21	408	429
1969-70	-	-	20	404	424
1970-71	-	-	18	377	395
1971-72	-	-	17	364	381
1972-73	-	-	-	401	401

1973-74	-	-	-	424	424
1974-75	-	-	-	411	411
1975-76	-	-	-	397	397
1976-77	-	-	-	390	390
1977-78	-	-	-	368	368
1978-79	-	-	-	344	344
1979-80	-	-	-	299	299
1980-81	-	-	-	267	267
1981-82	-	-	-	277	277
1982-83	-	-	-	242	242
1983-84				241	241
1984-85				220	220
1985-86				206	206
1986-87				200	200
1987-88				197	197
1988-89				200	200
1989-90				202	202
1990-91				202	202
1991-92				199	199
1992-93				203	203
1993-94				207	207
1994-95				218	218
1995-96				180	180
1996-97				177	177
1997-98				180	180
1998-99				200	200
1999-2000				191	191
2000-01				196	196
2001-02				190	190
2002-03				186	186
2003-04				187	187
2004-05				188	188
2005-06				189	189

Η εξέλιξη του μαθητικού πληθυσμού φαίνεται παραστατικά στο παρακάτω διάγραμμα:

Είναι χαρακτηριστική η απότομη μείωση του μαθητικού πληθυσμού στις αρχές της δεκαετίας του 50, και αυτή της δεκαετίας του 80, που είναι αποτέλεσμα της μετανάστευσης μεγάλου τμήματος του ενεργού πληθυσμού του Δοξάτου στο εξωτερικό κυρίως την πρώτη περίοδο και στα αστικά κέντρα η δεύτερη.

Ένα ακόμη στοιχείο που εντυπωσιάζει στη μελέτη των μαθητολογίων είναι ο μεγάλος αριθμός εγγραφών με «επάγγελμα πατρός» ορφανός, σε ποσοστό πάνω από 10%, για τη δεκαετία του 40, κάτι που δείχνει και το μέγεθος της σφαγής από τους Βουλγάρους, αν λάβουμε υπόψη ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των εκτελεσθέντων δεν είχαν παιδιά, λόγω του νεαρού της ηλικίας τους.

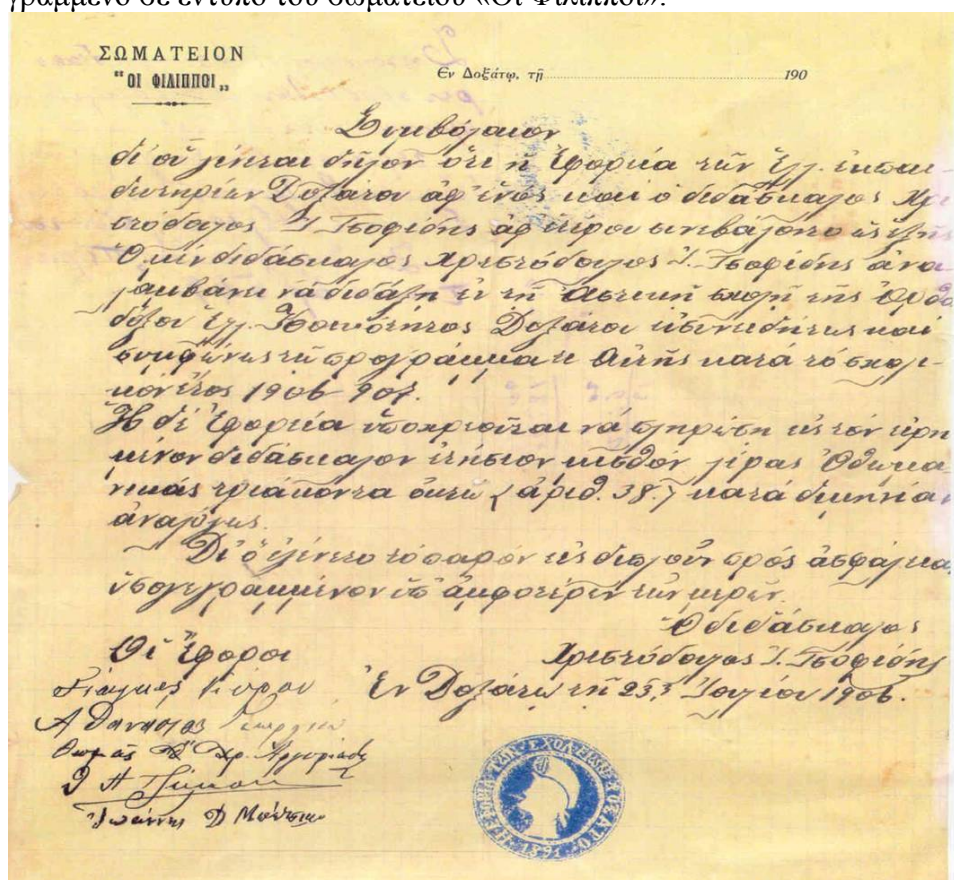
Στοιχεία που αφορούν τους Διευθυντές και το προσωπικό

Την εποχή λειτουργίας των νερθηκοσχολείων ή γραμματοδιδασκαλείων, το ρόλο του δασκάλου έπαιζαν «νημιμαθείς ιερείς ή γραμματοδιδάσκαλοι που παράλληλα ασκούσαν καθήκοντα ψάλτη, κανδηλανάφτη και δίδασκαν με γλίσχρο μισθό τα λεγόμενα κοινά γράμματα» (Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΓ, 1997)

Σύμφωνα με τις πληροφορίες που αντλούμε από τον Κώδικα της Ελληνικής Ορθοδόξου Κοινότητας της Τσατάλτζης, 1842, οι δάσκαλοι διορίζονται ή παύονται από τη Σχολική Εφορεία. (σώμα που απαρτίζεται από εκλεγμένους κατοίκους της κοινότητας, μεταξύ αυτών που καταβάλλουν συγκεκριμένο ποσό για της ανάγκες των σχολείων και των εκκλησιών). «Η εφορεία των εκπαιδευτηρίων αναλαμβάνει ... να διορίζει το προσωπικόν, να αποφασίζει περί παύσεως ή διορισμού εκ νέου του διδάξαντος προσωπικού, περί τακτικής πληρωμής...» (Καρσανίδης Ε., 1980)

Παρακάτω παρουσιάζουμε ένα «συμβόλαιο», μεταξύ του «διδασκάλου» Χριστόδουλου Τσορίδη και της «Εφορείας των Ελληνικών Εκπαιδευτηρίων Δοξάτου», προκειμένου ο πρώτος «να διδάξη εν τη αστική σχολή της Ορθοδόξου Ελληνικής Κοινότητας Δοξάτου ευσυνειδήτως και συμφώνως τω προγράμματι αυτής

κατά το σχολικό έτος 1906-907» με «ετήσιον μισθόν λίρας Οθωμανικάς τριάκοντα οκτώ (αριθ.38) κατά διμηνίαν αναλόγως». Αξίζει να σημειωθεί ότι το «συμβόλαιο είναι γραμμένο σε έντυπο του σωματείου «Οι Φίλιπποι».

Φαίνεται όμως ότι η Δημογεροντία μπορούσε να επέμβει όταν προέκυπταν ζητήματα διαφωνίας μεταξύ των εφοροεπιτρόπων, όπως φαίνεται στο πρακτικό της 3-9-1896 της Δημογεροντίας Δράμας. Μεταξύ άλλων στο πρακτικό αυτό αποφασίζεται να μην προσληφθεί από την Σχολική Εφορεία Τσατάλτζης ο δάσκαλος Χειρούργος, «...αλλά να προσληφθεί αντ' αυτού άλλος που θα απολαύει της υπόληψης της Ιεράς Μητρόπολης με μισθό 30-40 λίρες» (Καρσανίδης Ε., 1998)

Από τα στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας από τα «βιβλία εκθέσεων επιθεωρήσεων σχολείων και προσωπικού» και από το βιβλίο προσωπικού του Δημοτικού Σχολείου Δοξάτου, στα σχολεία του Δοξάτου υπηρέτησαν ως Διευθυντές οι παρακάτω:

ΔΙΕΥΘΥΝΤΕΣ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΔΟΞΑΤΟΥ

Α΄ Δημοτικό Σχολείο (1944-45/1962-63)

Καπάλας Γεώργιος (1946-47 έως 1951-52)

Ζάχαρης Δημήτριος (1953-54 έως 1962-63)

Β΄ Δημοτικό Σχολείο (1944-45/1962-63)

Παπαουκονόμου Κλεονίκη (1946-47)

Κοτρώτσης Σωτήριος (1947-48 έως 1962-63)

Γ' Δημοτικό Σχολείο (1944-45/1971-72)

Χατζηβασιλίου Νικόλαος (1946-47) υπηρετούσε ταυτόχρονα ως εφ. αξιωματικός
Μούχλα Αικατερίνη (1947-48)
Χατζηβασιλίου Νικόλαος (1948-49 έως 1964-65)
Χατζησπάσου Αθανάσιος (1965-66)
Καρατζόγλου Ιωάννης (1966-67 έως 1971-72)

Δημοτικό Σχολείο Δοξάτου (1963 μέχρι σήμερα)

Ζάχαρης Δημήτριος (1963-64 έως 1968-69)
Σγουρίδης Παναγιώτης (1969-70 έως 1980-81)
Χατζησπάσου Αθανάσιος (1981-82 έως 1984-85)
Δελής Χρήστος (1985-86)
Μαδεμλής Αλκιβιάδης (1986-87 έως 1990-91)
Παπατζικάκης Ζήσης (1991-92)
Μιχόπουλος Κωνσταντίνος (1992-93 έως σήμερα)

Οι εκπαιδευτικοί που υπηρέτησαν στα σχολεία του Δοξάτου, κατά σειρά πρώτης τοποθέτησης σε κάθε σχολείο, είναι οι παρακάτω:

1^ο Δημοτικό Σχολείο Δοξάτου

1920-1940

Παπανδρέου Ανδρέας
 Ζάχαρης Δημήτριος (Διδασκαλείο Δράμας)
 Καπάλας Γεώργιος (Διδασκαλείο Δράμας)
 Χρήστου Νίνα
 Μιχαήλ Μερόπη
 Πατσά Κατίνα
 Ηλιοπούλου Ευαγγελία
 Παπαδάκης Γεώργιος
 Κωνσταντινίδης Σταύρος

1944-1963

Χατζηνικολαΐδη Έλλη
 Πανίδου Κυριακή
 Μούχλα Κατίνα
 Δουλγέρης Κωνσταντίνος
 Ατζίμη Ραλλού
 Γεωργιάδου Ελένη
 Σγουρίδης Παναγιώτης
 Σαμαρά Όλγα
 Καράμπολα Βαρβάρα
 Παπαδόπουλος Βασίλειος
 Τοπαλίδης Αναστάσιος

Μουσικά Αλεξάνδρα
 Καμπισπύλης Γεώργιος
 Σουλιώτου Άρτεμις
 Πανανού Αγνή
 Παυλίδου Μαρία
 Πανούσης Παναγιώτης
 Μιχαηλοπούλου Σοφία
 Ράσσα Χαρίκλεια
 Μπάτης Κωνσταντίνος

2^ο Δημοτικό Σχολείο Δοξάτου

1920-1940

Παπαοικονόμου Κλεονίκη
 Κοτρώτσης Σωτήριος (Διδασκαλείο Δράμας)
 Κοχλιάδης Ιωάννης («...απελύθη επί εγκαταλείψει θέσεως» 1947)
 Σούτου Ευρυδίκη
 Τσιμίτη Κυριακή
 Πατσά Κατίνα

1944-1963

Πανίδου Μαρία
 Μούχλα Κατίνα
 Φατούρος Σπυρίδων

Λαζανά Αθανασία
 Καραμούζη Κωνσταντίνα
 Ταρνανάς Σπυρίδων
 Σιώρη Ολυμπία
 Σμύρης Ελευθέριος
 Κιρκινέζη Ευαγγελία («απελύθη ως μη
 νομιμόφρων» 1954 και επανήλθε το
 1955)
 Πανανού Αγνή
 Αγγλέζη Ελένη
 Καράμπελα Βασιλική
 Σαμαρά Όλγα
 Καραγκιόζη Αικατερίνη
 Μπάτης Κωνσταντίνος
 Κωσταρίδης Ιωάννης
 Φωτιάδου Παρασκευή
 Κωστοπούλου Ασπασία

3^ο Δημοτικό Σχολείο Δοξάτου

1944-1972

Χατζηβασιλείου Νικόλαος
 Μούχλα Αικατερίνη
 Χατζηβασιλείου Νικόλαος
 Χατζησπάσου Αθανάσιος
 Καρατζόγλου Ιωάννης

Δημοτικό Σχολείο Δοξάτου (μετά τη συγχώνευση 1^{ου} και 2^{ου})

1963-1972

Ζάχαρης Δημήτριος
 Πανούσης Δημήτριος
 Σγουρίδης Παναγιώτης
 Παυλίδου Μαρία
 Σαμαρά Όλγα
 Καραγκιόζη Αικατερίνη
 Μιχαηλοπούλου Σοφία
 Ράσσα Χαρίκλεια
 Μπάτης Κωνσταντίνος
 Πεπανίδου Κλειώ
 Γαλιώτος Θεόδωρος
 Μπριντζή Ελένη
 Βογιατζή Μεταξία
 Παπαγεωργίου Σουλτάνα
 Χατζηδιαμαντή Παρασκευή
 Χατζηβασιλείου Χρήστος
 Χατζησπάσου Αθανάσιος
 Καρατζόγλου Ιωάννης
 Κωστοπούλου Ασπασία
 Στεφανίδου Θεοδώρα

Βλαχτάση Μαρία
 Τοπαλίδης Νικόλαος

1972-1990 (συγχώνευση με το μονοθέσιο πρώην 3^ο)

Αλεξιάδου Ειρήνη
 Νιδέλτσιου Μελπομένη
 Χατζηδημητρίου Ευανθία
 Καρατζόγλου Χρήστος
 Μαδεμλής Αλκιβιάδης
 Νταλκίστη Καλιόπη
 Παπατζικιάκης Ζήσης
 Καραμουντζούνη Ευθαλία
 Σγούρου Ανθή
 Καμπανταΐδου Στυλιανή
 Χατζηγεφραιμίδου Ευθυμία
 Χατζηδημητρίου Θεοδώρα
 Τερζή Αναστασία
 Σιδηρόπουλος Γεώργιος
 Βασιλειάδου Ελένη
 Αγριμάκης Μιχαήλ
 Καλανδάρου Γεώργιος
 Τσελεπής Κωνσταντίνος
 Σαραπάρη Καλλιόπη
 Μιχόπουλος Κωνσταντίνος
 Τσιμπερίδης Δημήτριος
 Αδάμου Σταματία
 Κιακίδου Φανή
 Δερμεντζόγλου Αναστασία
 Καραστεργίου Φωτεινή
 Σγούρου Μοσχούλα
 Ράλλης Παναγιώτης

1990-2000

Γκόγκα Ελένη (Αγγλικών)
 Χουκιαρίδου Παρασκευή
 Κιτσιούκη Λεμονιά
 Ποτηράκη Κωνσταντίνα
 (Γυμνάστρια)
 Κορυφίδου Ελένη
 Σουβλήρης Πέτρος
 Πολυμερούδη Σταματία
 Τζιγγίζης Παντελής (Γυμναστής)
 Χατζηθεοδωρίδου Πολυξένη
 (Γυμνάστρια)
 Μουρατίδου Αφροδίτη
 Γαμβρέλη Δήμητρα (Αγγλικών)
 Θεοφανίδης Δημήτριος (Γυμναστής)
 Βλαχόπουλος Λάζαρος
 Πέτρου Θεόδωρος
 Στρατέλλου Ναυσικά

Τόλκα Ευανθία
Γκαδάτσου Θεοδώρα
Χατζηδημητρίου Ευανθία (Αγγλικών)
Αγοραστού Ασπασία (Μουσικής)
Παντελίδης Δημήτριος (Γυμναστής)
Μήτογλου Ολυμπία
Αρβαντιδου Θεοδοσία (Αγγλικών)
Καφετζή Ευγενία
Καρά Σοφία

2000-σήμερα

Γεωρπαλίδου Ελισάβετ (Αγγλικών)
Κιόρογλου Γεώργιος
Βαλεργάκη Μαρία

Χατζηγεωργίου Δέσποινα
Χαραλαμπίδης Κωνσταντίνος
Θεοδωρίδου Αναστασία
Φιλιμίδης Θεόδωρος
Δούρλιου Χρυσάνθη
Κολιντζίκη Μαγδαληνή
Δελιολάνης Αθανάσιος
Ζητιδής Ευάγγελος
Φασουλός Ευάγγελος (Γυμναστής)
Σαμαρά Δήμητρα
Σαραπάρης Κωνσταντίνος
Μπαχτσεβάνης Νικόλαος
Βλαχοπούλου Σταυρούλα
Τοπκαρά Χρυσούλα (Γυμνάστρια)

Εφαρμοζόμενη Παιδαγωγική και διδακτικά μέσα

Ο νάρθηκας της εκκλησίας αποτελεί το πρώτο είδος σχολείου και το Ωρολόγιο, το Ψαλτήρι και τα άλλα εκκλησιαστικά βιβλία, τα πρώτα διδακτικά μέσα, όπως αναφέρει ο Γερμανός φιλέλληνας καθηγητής του Πανεπιστημίου της Τυβίγγης Μ Κρούστος, το 1584. Η κατάσταση συνεχίζεται μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα. Γι' αυτό και λέγονταν τα σχολεία νερθηκοσχολεία και γραμματοδιδασκαλεία. (Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, 1977)

Η μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους συστηματική και ενιαία οργάνωση της εκπαίδευσης «...είχε σαν αποτέλεσμα να τονωθεί το ηθικό και εθνικό φρόνημα του υπόδουλου ελληνισμού της Δράμας και να δημιουργηθεί ένας εκπαιδευτικός οργανισμός, που ήταν καρπός μιας αναπόφευκτης ψυχολογικής αναγκαιότητας» (Καρσανίδης Ε., 1981)

Από το βιβλίο ιστορίας της Στ' Δημοτικού

Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος, που εισάγεται στην εκπαίδευση του ελεύθερου ελληνικού κράτους το 1822 με το ψήφισμα της εθνοσυνέλευσης του Άστρους, φαίνεται να αποτέλεσε την πρώτη μέθοδο διδασκαλίας των πρώτων τυπικά οργανωμένων σχολείων των ελληνικών κοινοτήτων της περιοχής της Δράμας και συνεπώς και του Δοξάτου. Βιβλιάρια αλληλοδιδασκτικής πιστοποιείται ότι χρησιμοποιούνται κατά το 1842 σύμφωνα με σχετική αναφορά του Κώδικα της Ορθόδοξης Κοινότητας Τσατάλτζης, 1842 (Καρσανίδης Ε., 1981)

Σε έκθεση του υποπροξένου της Καβάλας (1867) μνημονεύεται ότι το Δοξάτο και άλλες πόλεις των καζάδων Δράμας και Καβάλας «...κέκτηνται ευτυχώς αλληλοδιδασκτικών σχολείων». (Καρσανίδης Ε., 1998)

Επίσημο πρόγραμμα δεν υπήρχε, ούτε επιθεωρητές για καθοδήγηση. Τα προγράμματα διδασκαλίας εκπονούνταν από τους δασκάλους, πολλές φορές σε συνεργασία με τους εφοροεπιτρόπους και υποβάλλονταν για έγκριση στον Μητροπολίτη, που «...ήταν ο προϊστάμενος των εκκλησιών και ο επόπτης των σχολείων της Μητροπόλεώς του». Τα βιβλία που χρησιμοποιούσαν οι μαθητές στα εκπαιδευτήρια του Δοξάτου αλλά και σε ολόκληρο τον καζά Δράμας ήταν αυτά του ελεύθερου ελληνικού κράτους και φυσικά δεν ήταν άφθονα στα χέρια των μαθητών. Πρακτικά τη διαχείριση των βιβλίων είχε η Σχολική Επιτροπή και αυτά περνούσαν από τους μεγαλύτερους στους μικρότερους μαθητές. (Καρσανίδης Ε., 1998)

Αναφορά, για εμφάνιση επιθεωρητή Ελληνικών Σχολείων στο Δοξάτο, έχουμε το 1906, με τις πληροφορίες του επιθεωρητή Χατζηκυριάκου, όπως προαναφέραμε.

Η Μαρία Χατζηκαλού, στο βιβλίο της του 1909, που προαναφέραμε, γράφει για την κωμόπολη του Δοξάτου: «Έχει αυτή πάντοτε άριστον προσωπικόν διδασκάλων και διδασκαλισσών, διδασκομένων όλων των μαθημάτων τελείως, ιδίως δε χρησιμοποιούσιν ως μέσον κατάλληλον διδαχής και ηρωικά άσματα προς ανάπτυξιν του θάρρους και των αισθημάτων προς την πατρίδα...» (Μαργαρίτης Χ., 1980)

Μετά την ενοποίηση του ελληνικού κράτους και με εξαίρεση των περιόδων ξένης κατοχής, τα σχολεία του Δοξάτου και στη συνέχεια το 12/θέσιο Δημοτικό Σχολείο, ακολουθούν κοινά προγράμματα με τα σχολεία όλης της χώρας και υπάγονται στην Α΄ Εκπαιδευτική Περιφέρεια Δράμας, από την οποία ασκείται η παιδαγωγική καθοδήγηση μέχρι σήμερα.

Βιβλιογραφία

Ατακτίδου Μαρία, Ο Αθηνών Χρυσόστομος Β΄ και η δράση του στο Μακεδονικό αγώνα, από συνέντευξη του Αρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου το 1967, αρχidiaκόνου στη Μητρόπολη Δράμας την εποχή 1902-1907, Δραμινά Χρονικά, Νομαρχία Δράμας, Δράμα 1980

Εμμανουηλίδης Χ., Η Δράμα προ 350 ετών, Δραμινά Χρονικά τ. Β΄ 1981

Ζιώγου-Καραστεργίου Σ., Η εκπαιδευτική κίνηση στη Δράμα κατά την τελευταία περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας. Προοπτικές έρευνας, η Δράμα και η περιοχή της, Γ΄ επιστημονική συνάντηση 21-24 Μαΐου 1998, ΔΕΚΠΟΤΑ Δράμας, Δράμα 2002

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΓ΄ Εκδοτική Ελλάδα, Αθήνα 1997

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΔ΄ Εκδοτική Ελλάδα, Αθήνα 1997

Καμπούρη Ε., Νέες τάσεις στην αρχιτεκτονική και την πολεοδομία του μεσοπολέμου σε κωμοπόλεις της Δράμας, Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός, Τόμος Ι, ΔΕΚΠΟΤΑ Δράμας, Δράμα 1998

Καρσανίδης Ε., Δραμινά Χρονικά, Νομαρχία Δράμας, Δράμα 1980

Καρσανίδης Ε., Η πνευματική πορεία του υπόδουλου Ελληνισμού στο νομό Δράμας, Δραμινά Χρονικά τ. Β΄, Νομαρχία Δράμας, Δράμα 1981

Καρσανίδης Ε., Η εκπαίδευση στον καζά Δράμας (1840-1899), Η Δράμα και η περιοχή της, Β΄ επιστημονική συνάντηση 18-22-Μαΐου 1994, ΔΕΚΠΟΤΑ Δράμας, Δράμα 1998

Κοτζαγεώργη Ξ., Καζαμίας Γ., Η βουλγαρική κατοχή στο Ν. Δράμας (1941-1944) και οι συνέπειές της στον ελληνικό πληθυσμό, Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός, Τόμος Ι, ΔΕΚΠΟΤΑ Δράμας, Δράμα 1998

Κοτζαγεώργη-Ζυμάρη Ξ., Φιλία; Ναι. Να συγχωρήσουμε; Ναι. Να ξεχάσουμε; Όχι., Η Δράμα και η περιοχή της Γ΄ επιστημονική συνάντηση 21-24 Μαΐου 1998, ΔΕΚΠΟΤΑ Δράμας, Δράμα 2002

Μαργαρίτης Χ., Τα σχολεία του Δοξάτου, Πνευματική και πολιτιστική προσφορά του Δοξάτου στα χρόνια της τουρκοκρατίας, Δραμινά Χρονικά, Νομαρχία Δράμας, Δράμα 1980

Νικολαΐδης Α., Κόσμημα Λαμπρό, Χρονικά Δράμας, Νομαρχία Δράμας, Δράμα 1980

Ορφανίδης Κ., Η ταυτότητα της πόλεως, Το ανθρώπινο δυναμικό της Δράμας τα τελευταία 100 χρόνια, Δραμινά Χρονικά, Νομαρχία Δράμας, Δράμα 1980

Παπανικολάου Α., Λατινικές επιγραφές από το Δοξάτο Δράμας, Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός, Τόμος Ι, ΔΕΚΠΟΤΑ Δράμας, Δράμα 1998

Πασχαλίδης Β., Ο Ελληνισμός στην περιοχή Δράμας 1830-1900, Δραμινά Χρονικά, Νομαρχία Δράμας, Δράμα 1980

Πασχαλίδης Δ., Η Χωριστή Δράμας (Τσατάλτζα) κατά τη δεύτερη βουλγαρική κατοχή της Ανατολικής Μακεδονίας (1916-1918), Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός, Τόμος Ι, ΔΕΚΠΟΤΑ Δράμας, Δράμα 1998

Πασχαλίδης Δ., Χατζηναστασίου Γ., Τα γεγονότα της Δράμας, (Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1941), Εξέγερση ή προβοκάτσια; ΔΕΚΠΟΤΑ Δράμας, Δράμα 2003

Σακελάριος Μ., (επιμέλεια), Μακεδονία, 4000 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού, εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1992

Τρακοσοπούλου – Τζήμου Κ., Konrad von Vilas (1866-1929), Διείσδυση και αφομοίωση της ευρύτερης αρχιτεκτονικής στη Δράμα και την ευρύτερη περιοχή της (Καβάλα, Θάσος Χωριστή, Δοξάτο, Ροδολείβος, Πρώτη), Η Δράμα και η περιοχή της, Β΄ επιστημονική συνάντηση 18-22-Μαΐου 1994, ΔΕΚΠΟΤΑ Δράμας, Δράμα 1998